

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ХИМИЯ. БИОЛОГИЯ.
ГЕОГРАФИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ХИМИЯ. БИОЛОГИЯ.
ГЕОГРАФИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. CHEMISTRY. BIOLOGY. GEOGRAPHY

e-ISSN: 1694-8688

№2(7)/2025, 86-92

ГЕОГРАФИЯ

УДК: 338.47

DOI: [10.52754/16948688_2025_2\(7\)_11](https://doi.org/10.52754/16948688_2025_2(7)_11)

**ЖЕҢИЛ ӨНӨР ЖАЙЫ БОЮНЧА ЧЕТ ЭЛДИК ИЛИМИЙ АДАБИЯТТАРДЫН
ОБЗОРУ**

ОБЗОР ЗАРУБЕЖНОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

REVIEW OF FOREIGN SCIENTIFIC LITERATURE ON LIGHT INDUSTRY

Шерматова Жаркынай Ташполотовна

Шерматова Жаркынай Ташполотовна

Zharkynai T. Shermatova

Ош мамлекеттик университети, Ош, Кыргызстан

Ошский государственный университет, Ош, Кыргызстан

Osh State University, Osh, Kyrgyzstan

jshermatova@oshsu.kg

ЖЕҢИЛ ӨНӨР ЖАЙЫ БОЮНЧА

ЧЕТ ЭЛДИК ИЛИМИЙ АДАБИЯТТАРДЫН ОБЗОРУ

Аннотация

Жеңил өнөр жайын өнүктүрүү күн тартибине эл керектөөчү товарларды чыгарууну камсыз кылуучу тармактарды туруктуу өнүктүрүүнүн механизмдерин түзүү маселесин коюп жатат. Мунун ичинде жеңил өнөр жай тармагында стратегиялык башкаруу механизмдерин киргизүү жана туруктуу өнүгүүнү камсыз кылуу өлкөнүн ийгиликтүү индустриалдык өнүгүүсүнүн негизги компоненттеринин бири болуп саналат. Изилдөө темасынын актуалдуулугу Кыргызстандын жеңил өнөр жайын өнүктүрүү маселелерин натыйжалуу чечүүнүн зарылчылыгында ар тараптуу изилдөөлөрдү жүргүзүү, бул маселелер боюнча чет элдик илимий тажрыйбаларды эске алуу же колдонуу менен саналат. Өлкөнүн эң маанилүү социалдык проблемаларын чечүү жеңил өнөр жайынын туруктуу өнүгүшүнө байланыштуу. Бүгүнкү күндө жеңил өнөр жайы – тез темп менен өнүгүп жаткан экономика сектору. Ошол эле мезгилде анын алдында көптөгөн проблемалар (экспорттук ж.б.) турат.

Ачкыч сөздөр: жеңил өнөр жайы, тармак, мамлекеттик жөнгө салуу, сырьё, сатуу рыногу

ОБЗОР ЗАРУБЕЖНОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

REVIEW OF FOREIGN SCIENTIFIC LITERATURE ON LIGHT INDUSTRY

Аннотация

Развитие легкой промышленности ставит на повестку дня вопрос создания механизмов устойчивого развития отраслей, обеспечивающих производство потребительских товаров. В этой связи внедрение механизмов стратегического управления в легкой промышленности и обеспечение устойчивого развития является одним из главных компонентов успешного промышленного развития страны. Актуальность темы исследования заключается в необходимости эффективного решения проблем развития легкой промышленности в Кыргызстане путем проведения комплексных исследований, с учетом или использованием зарубежного научного опыта по этим вопросам. Решение важнейших социальных проблем страны связано с устойчивым развитием легкой промышленности. Сегодня легкая промышленность является быстро развивающимся сектором экономики. В то же время она сталкивается со многими проблемами (экспорт и др.).

Abstract

The development of light industry raises the issue of creating mechanisms for the sustainable development of industries that support the production of consumer goods. Therefore, the implementation of strategic management mechanisms in light industry and ensuring sustainable development are key components of the country's successful industrial development. The relevance of this research topic lies in the need to effectively address the challenges of light industry development in Kyrgyzstan through comprehensive research, taking into account or utilizing international scientific experience on these issues. Addressing the country's most important social issues is linked to the sustainable development of light industry. Today, light industry is a rapidly growing sector of the economy. At the same time, it faces many challenges (export, etc.).

Ключевые слова: легкая промышленность, отрасль, государственное регулирование, сырьё, рынок сбыта

Keywords: light industry, industry, government regulation, raw materials, sales market

Киришүү

Эл чарбасын рыноктук трансформациялоонун жана аны модернизациялоонун мыйзам ченемдүүлүктөрүн эске алуу менен жеңил өнөр жайын өнүктүрүү күн тартибине эл керектөөчү товарларды чыгарууну туруктуу механизмдерин түзүү маселесин коюп жатат. Мунун ичинде жеңил өнөр жай тармагында стратегиялык башкаруу механизмдерин киргизүү, туруктуу өнүгүүнү камсыз кылуу жана макро- жана микроэкономикалык өнүгүү факторлорун аныктоо өлкөнүн ийгиликтүү индустриалдык өнүгүүсүнүн негизги компоненттеринин бири болуп саналат. Мына ушундай шарттарда өлкөнүн эң маанилүү социалдык проблемаларын чечүү жеңил өнөр жайынын туруктуу өнүгүшүнө байланыштуу. Бүгүнкү күндө жеңил өнөр жай дүйнөлүк өнөр жай комплексинин алдыңкы тармактарынын бири болуп саналат. Бул дүйнөлүк дүң продукциянын 5,7% түзөт жана өнөр жай комплексинде иштегендердин 14%дан ашыгы иштейт [1].

Изилдөөнүн материалдары жана усулдары

Изилдөөдө жеңил өнөр жай тармагы боюнча иш алып барган чет өлкөлүк окумуштуулардын каралып жаткан чарба тармагы боюнча ар түрдүү аспектидеги ой-пикирлери, иштелмелери жана сунуштары пайдаланылды. Мына ушуга байланыштуу тарыхый, адабияттык (монографиялык), талдоо усулдары колдонулду.

Жыйынтыктар жана талкуулар

Жеңил өнөр жайынын өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрүн, анын проблемаларын окумуштуулар ар башка аныкташат. Алсак, Г.Ю.Волкова Россиянын азыркы этаптагы жеңил өнөр жайынын экономикалык шарттарын жана өнүгүү тенденцияларын талдоонун негизинде күчтүү жана алсыз жактары аныктап, өлкөнүн жеңил өнөр жайын өнүктүрүүнүн коркунучтарын жана мүмкүнчүлүктөрүн аныктаган. Мисал катары Россиянын бут кийим өнөр жайынын ишканаларынын негизги көйгөйлөрү системалаштырып, анын ичинде корпоративдик башкаруу, рыноктун табияты жана мамлекеттик жөнгө салуу жолдорун сунуштаган [2].

Н.В.Гуторова жеңил өнөр жайынын өнүгүүсүнүн жана жайгашуусунун экологиялык талаптарын иликтеп чыккан. Башкача айтканда, анын изилдөөсү боюнча булгоочу заттардын синергетикалык таасирин эсепке алуу менен булгоочу заттардын жол берилген деңгээлин аныктоонун алгоритми бир жагынан айлана-чөйрөнүн булганышын баалоого, экинчи жагынан зарыл болгон тазалоонун даражасын аныктоого мүмкүндүк берет. Автор жеңил өнөр жай ишканаларында экологияга минималдуу таасирди камсыз кылуучу технологиялык процесстерди уюштуруу боюнча сунуштарды берет [3].

Жеңил өнөр жай ишканаларынын ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу антикризистик чараларды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу аркылуу мүмкүн. Мамлекеттик колдоо чараларын (импорттук, экспорттук, бажылык, тарифтик жана салыктык жөнгө салуунун мыйзамдык базасын өркүндөтүү, инвестициялык жагымдуулук шарттарын жогорулатуу) кеңейтүүгө өзгөчө көңүл буруу, иштегендердин эмгек шарттарын жакшыртуу, жаңы өндүрүш линияларын иштеп чыгуу жана жаңы рынокторго чыгуу ж.б. иштелмелери бар [4].

И.С.Черниковдун изилдөөсүнүн теориялык жана практикалык мааниси улуттук экономиканын айрым тармактарын өнүктүрүүнү мамлекеттик жөнгө салуу процесстери

жөнүндө билимдерди иштеп чыгууда, анын ичинде жеңил өнөр жайын мамлекеттик жөнгө салууга сценарийдик мамилени практикалык колдонууда жатат. Ал сунуш кылган жөнгө салуу ыкмаларын колдонуунун натыйжасында алынган практикалык натыйжалар ар кандай деңгээлдеги жеңил өнөр жайдын экономикалык системаларын өнүктүрүүнүн федералдык жана аймактык социалдык-экономикалык программаларын иштеп чыгууда, жеңил өнөр жай ишканаларынын практикалык иш-аракеттеринде, башкаруунун комплекстүү стратегиялык моделдерин иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн [5].

Адабияттарда жеңил өнөр жайын өнүктүрүүнүн мисал болчу кытай модели бар. Алсак, кытай окумуштуусу Юань Чжэн Кытайдын жеңил өнөр жайы үчүн инновациялык өнүгүү багыттарын талдоо жана иштеп чыгуу жолдорун көрсөткөн. Экономикалык-географиялык жактан маанилүү болгон жеңил өнөр жай ишканаларын жайгаштыруу принциптерин иштеп чыккан: а) ресурстардын стратегиялык зоналарынын (сырьену өндүрүү) жана чарбачылыктын стратегиялык зоналардын (сатуу рыноктору) жайгашуусу менен байланышы жок; б) жайгашуу квалификациялуу кадрлары бар территорияларга карай тартылат; в) сырьё жана даяр продукцияны ташуу чыгымдары чечүүчү эмес; г) чыгымдарды кыскартуу үчүн жеңил өнөр жай ишканаларынын вертикалдуу өз ара экономикалык аракеттенүүсү максатка ылайыктуу [6].

Е.В.Березина жеңил өнөр жай кластерлерин түзүүнү иликтеген. автордун пикири боюнча, кластер жалпысынан өз ара пайдалуу максаттарга жетүү үчүн белгилүү бир чөйрөдө өз ара аракеттенген географиялык жактан топтолгон ишканалардын жана көмөкчү уюмдардын тобу катары түшүндүрүлөт. Кластердик структуралардын алкагында бизнес, илимий коомчулук жана өкмөттүн ортосундагы конструктивдүү диалог түзүлүп, инновацияларды түзүү жана коммерциялаштыруу үчүн зарыл болгон маалыматтын агымын жана ресурстарды бириктирүү жүрөт. Узак мөөнөттүү мамилелерди калыптандыруу, өз ара колдоо көрсөтүү жана биргелешкен окутуу системаларын түзүү кластердик ишканаларды модернизациялоону тездетет. Андан кийин алардын өндүрүмдүүлүгү жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү жогорулайт, жаңы рынокторду багынтуу үчүн потенциалы жогорулайт [7]. Аталган окумуштуунун жеңил өнөр жай жаатында кластерлерди түзүү боюнча илимий иштелмелери Кыргызстанда да ишке ашырууга илимий-уюштуруучулук жана илимий-усулдук жактан жардам берет. Диссертациялык изилдөөнүн айрым жоболорун ишканалардын жетекчилери стратегиялык пландарды түзүүдө, ар кандай деңгээлдеги мамлекеттик органдар тарабынан экономиканы өнүктүрүү программаларын түзүүдө, ошондой эле ЖОЖдордун географиялык жана экономикалык багыттарынын окутуучулары, магистрлери жана студенттери илимий-усулдук ишмердүүлүктө колдоно алышат.

А.С.Хворостяная изилдеген тема уникалдуу десек болот. Анткени, ал мода индустриясынын мисалында жеңил өнөр жай ишканасынын экономикалык эффективдүүлүгүн жогорулатуу максатында анын өнүгүү стратегиясын иштеп чыгуу, ишке ашыруу жана натыйжалуулугун баалоо үчүн теориялык жана методологиялык негиздерин иштеп чыгууну көздөйт. Иште тармактагы дүйнөлүк тенденцияларды жана моделдерди аныктоонун жана топтоонун теориялык негиздери аныкталган. Алардын экономикалык эффективдүүлүгүн аныктоо үчүн жеңил өнөр жайынын (мода индустриясынын) LVMH жана Kering ишканалары менен салыштырма талдоосу жүргүзүлгөн. Корпоративдик стратегиялык чечимдер аныкталып, алардын салыштырма мүнөздөмөсү атаандаштык артыкчылыктардын булактарын, алдыңкы тармактык тажрыйбаларды жана стратегиялык принциптерди

аныктоого мүмкүндүк берди. Тармактагы ишканалардын стратегиясын иштеп чыгуунун жеке методологиясы (моданы стратегиялаштыруу) иштелип чыккан, негизделген жана иш жүзүндө ашырылган. Улуттук жеңил өнөр жайын жана мода индустриясын өнүктүрүүнүн жол картасы иштелип чыгып, тармактагы мамлекеттик саясатты ишке ашыруу үчүн ишканалардын ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча методикалык сунуштар иштелип чыккан [8].

Жеңил өнөр жайдын дүйнөлүк масштабдагы өзгөрүүлөрү Б.Р.Овакимян тарабынан каралган. Өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө жеңил өнөр жайынын тез өнүгүшү мамлекет тарабынан олуттуу колдоо алып, өндүргүч күчтөрдү кайра бөлүштүрүүгө өз таасирин тийгизди. Массалык өндүрүштүн борбору болгон Батыш Европада жана АКШдан жумушчу күчүнүн өздүк наркы азыраак болгон өлкөлөргө – Түштүк-Чыгыш жана Борбордук Азияга, Түштүк Америкага жылды. Чынында эле, акыркы жылдары жапон өндүрүүчүлөрү өз өндүрүштөрүн өз аймагынан башка өлкөлөргө көчүрүштү. Бул жылыш Улуу Британияга жана Францияга да мүнөздүү, натыйжада алар жеңил өнөр жай импортундагы өз үлүшүн 7% жана 6%ке чейин көбөйтүштү. Ошол эле учурда Россиянын жеңил өнөр жайы өндүрүштүк кубаттуулугу боюнча дүйнөнүн алдыңкы өлкөлөрүнөн дагы эле ашып кеткенине карабастан, дүйнөлүк сооданын 1,9%ын гана түзөт. Албетте, Кытай дүйнөдөгү эң ири өндүрүшчү жана булгаары буюмдарын эң ири экспорттоочу болуп келе жатат. 2008-жылы Кытайда болжол менен 3 млрд жуп бут кийим, 70 млн даана булгаары кийим жана 550 млн дон ашык башка булгаары буюмдары өндүрүлгөн да, алардын 50% дан ашыгы экспортко багытталган [9]. Албетте, жеңил өнөр жайын өнүктүрүү боюнча Кытайдын иш тажрыйбалары биз үчүн өтө пайдалуу.

Корутунду

Ош мамлекеттик университетинин табият таануу, дене тарбия, туризм жана агрардык технологиялар институтунун экономикалык география, тармактык экономика жана туризм кафедрасында Кыргызстандын жеңил өнөр жайынын өнүгүү жана аймактык жайгашуу маселелери боюнча алгылыктуу илимий изилдөөлөр болуп жатат. Тармактын алдыда турган проблемалары боюнча иликтөөлөр бар. Бул тема боюнча илимий конференцияларда баяндамалар жасалып, бир канча илимий макалалар жарыкка чыкты [10; 11; 12; 13; 14; 15]. ОшМУнун гранттык долбоорлорунун негизинде “Аймакты туруктуу өнүктүрүү үчүн жашыл экономиканын жана тармактык диверсификациянын потенциалын негиздөө (Кыргыз Республикасынын Ош жана Баткен областтарынын жана Өзбекстан Республикасынын Анжиян областынын мисалында)” (2024-2027-жылдар) аттуу долбоор аткарылып жатат. Долбоорду ишке ашыруу алкагында натуралдык сырьелорго (жүн, жибек, пахта ж.б.) негизделген жеңил өнөр жайы да жашыл экономиканын бир маанилүү тармагы катары каралууда.

Жогору келтирилген мисалдар жана шилтемелер жеңил өнөр жайы элди биринчи зарыл товарлар менен камсыздоочу тармак катары приоритеттүү мааниге ээ экендигин көрсөтүп турат. Мына ушуга байланыштуу чет элдик окумуштуулар жеңил өнөр жайынын комплекстүү өнүгүүсүнүн ар тараптуу аспектилерин карашат жана өлкөнүн же аймактын өзгөчөлүктөрүнө жараша ар түрдүү өнүгүү проблемаларын аныкташат. Ал эми бул тармакты географиялык, тактап айтканда, экономикалык-географиялык таризде изилдеген илимий эмгектер өтө аз. Жеңил өнөр жайынын негизги сырьесу табигый ресурстар болгондуктан аны ар тараптуу иликтөө география илиминин маанилүү тармагы катары каралуусу мыйзам ченемдүү.

Адабияттар

1. Карасев П.А. Зарубежный опыт инновационного развития легкой промышленности - секреты успеха в глобальной конкуренции //Transport Business in Russia. –Москва, 2012. –С. 142-145.
2. Волкова Г.Ю. Управление стратегическим развитием легкой промышленности России: теория и практика. Автореф. дисс... д.э.н. –Москва, 2012. 50 с.
3. Гуторова Н.В. Оценка и моделирование экологической обстановки на предприятиях легкой промышленности. Автореф. дисс... к.т.н. –Москва, 2011. 26 с.
4. Саргсян Ж.А., Кусков А.Н. Легкая промышленность как важнейшая отрасль производства товаров народного потребления //International Journal of Humanities and Natural Sciences, vol. 12-5 (75), 2022. –С. 174-178.
5. Черников И.С. Государственное регулирование легкой промышленности как экономической системы. Автореф. дисс... к.э.н. -Саратов, 2006.
6. Юань Чжэн. Анализ и разработка направлений инновационного развития легкой промышленности Китая. Автореф. дисс... к.т.н. -Санкт Петербург, 2019. 16 с.
7. Березина Е.В. Формирование кластеров легкой промышленности. Автореф. дисс... к.э.н. -Москва, 2011. 22 с.
8. Хворостяная А.С. Разработка, реализация и эффективность стратегии развития предприятия легкой промышленности (индустрии моды). Автореф. дисс... к.э.н. - Москва, 2019. 22 с.
9. Овакимян Б.Р. Стратегия развития легкой промышленности России на современном этапе. Автореф. дисс... к.э.н. -Москва, 2010. 22 с.
10. Белеков Ж.К., Султанали уулу М., Шерматова Ж.Т. Основные тенденции развития легкой промышленности зарубежных стран//Мат. научного семинара “Актуальные проблемы экономической географии и региональной экономики”, посвященного Дню науки Кыргызской Республики. –Ош: ОшГУ, 2018. –С. 38-41.
11. Момошева Г.А., Султанали уулу М., Шерматова Ж.Т. К вопросу развития легкой промышленности Кыргызстана //Мат. научного семинара “Актуальные проблемы экономической географии и региональной экономики”, посвященного Дню науки Кыргызской Республики. –Ош: ОшГУ, 2018. –С. 76-79.
12. Осмоналиева А.А., Шерматова Ж.Т. Современные тенденции и основные направления инвестиционной политики в легкой промышленности Кыргызстана //Актуальные вопросы современной экономики, № 1. -Махачкала, 2019. –С. 418-423.
13. Момошева Г.А., Шералиева Б.А., Шерматова Ж.Т. Өнөр жай жана туризмди шаар чарбасынын приоритеттүү тармактары катары өнүктүрүү //I и II Матикеевдик окуулардын мат-ры. –Ош: ОшМУ, 2020. -60-65-б.
14. Шерматова Ж.Т., Ибрагимова Р.С., Низамиева З.А. О состоянии развития легкой промышленности Кыргызской Республики //Мат. межд. научно-практ. конф. «Географическая наука и цифровая экономика: проблемы и перспективы». – Наманган: НамГУ, 2023. –С. 17-19.

15. Nizamiev A.G., Shermatova Z.T., Rayimberdieva Z.K., Obdunov E.A., Mamajanov R.I. Regression Analysis of the Development Indicators of Light Industry in Kyrgyzstan //Sustainable Development Risks and Risk Management: A Systemic View from the Positions of Economics and Law (2023, 10.19). P. 425-428.